

“केऽप्याविकं पथ्यतमं शतोष्णं क्षीरं त्वजानां श्वतगीत
माहुः । दोहानगीतं महिषोपयस्यं गव्यन्तु धारो-
ष्णमिदं प्रशस्तम् । वृष्यं वृंहणमग्निवर्द्धनकरं पू-
र्वीकृषीतं पयो मध्याह्ने बलदायकं रतिकरं हृष्टय
विच्छेदनम् । बाल्ये वज्रिकरं ततो बलकरं वीर्यप्रदं
बाह्यके रात्रौ क्षीरमनेकदोषघ्नमनं सेव्यं ततः सर्वदा ।
क्षीरं सृष्टं तत्तितयोभितं यदतप्तमेतद्विकृतिं प्रयाति ।
पश्यान्तु दोषं कुरुते तदूर्ध्वं विषोपमं स्यादुषितो दयानाम् ।
जीर्णत्वरे कफे क्षीणे क्षीरं स्यादन्ततोपमम् । तदेव त-
क्षणे पीतं विषवज्जलि मानुषम् । क्षीरकायगुणः ।
“चतुर्थभागं सलिलं निधाय यत्नाद् ब्रूदावर्त्तितस्रस्रं
तत् । सर्वमयस्रं बलपुष्टिकारि वीर्यप्रदं क्षीरमिति
प्रशस्तम् । गव्यं पूर्वीकृषावे स्यादपराह्णे तु माहि-
धम् । क्षीरं सर्वकरं पथ्यं यदा सात्वयञ्च सर्वदा ।
क्षीरं न भुञ्जीत कदाप्यतप्तं तप्तञ्च नैतज्जवणेन सार्जम् ।
पिष्टास्रस्रानकमानस्रस्रकोशतकीकन्दफलादिकैश्च । तथा
“मत्स्यमांसगुडस्रस्रमूलकैः कुडमावहति सेवितं
पयः । साकजाव्वरपैश्च सेवितं मारयव्यवधमाशु
सर्वयत् । स्निग्धं शीतं शुद्धं क्षीरं सर्वकालं न सेवेत् ।
दीप्लाम्निं कुरुते मन्दं मन्दाम्निं नष्टमेव च । नित्यलो-
प्लाम्निना सेव्यं सुपक्वं माहिधं पयः । पुष्पान्नि घातवः
सर्वं बलपुष्टिविर्जनम् । क्षीरं गवाजकादेर्मधुरं क्षीरं
मधुप्रसूतानाम् । कृष्णञ्च पित्तदाहं करोति रक्तामयं
कुरुते । मधुरं त्रिदोषघ्नमनं क्षीरं मध्यप्रसूतानाम् ।
लवणं मधुरं क्षीरं विदाहजननं चिरप्रसूतानाम् ।
गुणहीनं निःसारं क्षीरं प्रथमप्रसूतानाम् । मध्यम
वयसां सुक्तमिदं दुर्बलन्तु दृढानाम् । तासां मास-
तयादूर्ध्वं सुविषीनाञ्च यत् पयः । तद्माहि लवणं
क्षीरं मधुरं पित्तघ्नमजम् । दुग्धाच्च शीतकं स्यादु-
वृष्यं वर्यकरं शुद्धं । वातपित्तापहं हृद्यं वृंहणं
बलवर्द्धनम्” राजनि० ।

दुग्धतालीय न० दुग्धस्य तावाय प्रतिशायं हितं च ।

१ दुग्धाक्षी २ क्षीरफेने च मेदि० ।

दुग्धपाचन न० दुग्धं पाच्यतेऽनेन पाचि-करणे स्युः ।

दुग्धपाकपाले हारा० ।

दुग्धपापाण पु० दुग्धं निर्यासः पापाण इव यस्य । (गिर-
गोडा) ख्याति इक्षभेदे राजनि० । स्वार्थे क । यत्ने वाच्ये ।

दुग्धपुष्पी स्त्री दुग्धमिव शुभ्रं पुष्पं मञ्जरी यस्याः गौरा०

क्षीष् । (दुग्धमेया) ख्याति इक्षभेदे २ सेवकाक्षी यन्त्र० ।
दुग्धफेन पु० दुग्धस्य फेनो यत् । यर्करावहिते क्षीरहिण्यक्षीरे
राजनि० । गौरा० क्षीष् । दुग्धफेनी शुक्लभेदे स्त्री ।
स्वार्थे क तत्त्वार्थे पु० ।

दुग्धवत् पु० दुग्धार्थं वत्सः । दुग्धदोहनाथं गोवत्से “पीत-
दुग्धा तु घेतुष्या संस्थिता दुग्धवत्सकैः” हेमच० ।

दुग्धबीजा स्त्री दुग्धमिव बीजं यस्य बीजं यत् । यावना-
बाद्यतण्डुलचिपटे राजनि० ।

दुग्धसमुद्र पु० इत० दुग्धोदके क्षीरसमुद्रे त्रिका० । दुग्धविन्म
प्रभृतयोऽप्यत्र । “लवणजलधिरादौ दुग्धविन्मुच तथा-
दन्तमन्तरिक्षं श्रीय यक्षात् वभूव” सि० शि०

दुग्धाङ्ग पु० दुग्धमिव शुभ्राऽङ्गः चित्रभेदोऽस्य । उपल-
भेदे यन्त्रार्थक० । [इक्षे राजनि० ।

दुग्धाक्षन् पु० दुग्धं निर्यासः अस्या इव । दुग्धपापाण-
दुग्धास्र न० दुग्धपक्वमास्रम् । दुग्धतालीये राजनि० ।

दुग्धिका स्त्री दुग्धं क्षीरमिव निर्यासोऽस्य स्याः ठन् । (दुधि
(क्षीरा) इति ख्याति इक्षभेदे । “दुग्धिकोष्णा शुद्ध-
रुक्षा वातघ्ना पुलदायिनी । स्यादुक्षीरा कटुतिक्ता
सूटमूलमजापटुः । साहो विटस्मिनी दृष्या कफकृष्ट
क्षमिप्रणुत्” भावप्र० । २ गन्धिका इति प्रविद्धायास्तत्तमफ-
बिन्द्वाम् युक्तफलायाम् रत्नमा० ।

दुग्धिनिका स्त्री दुग्धमस्यस्य इति दुग्धिनि निर्यासि-
कायति कै-क च्लुकस० । रक्तापासार्गे राजनि० ।

दुग्धी स्त्री दुग्धमिव निर्यासोऽस्य स्याः अर्थ आद्यश्च गौरा०
क्षीष् । १ दुग्धिकायाम् (दुधि) १ क्षीरावीजः २ यो मेदि० ।
२ दुग्धपापाणे राजनि० ।

दुध्वि ति० दुग्धि-दुह-क हस्य वः । दोहनकर्त्तरि “काम-
दुहः गौः” सि० कौ० । यस्य कस्मिंश्चिदुपपदे एव शानुत्वं
नाम्बवा । “कामदुघाङ्गु पेश” भाग० १२१११५

दुच्छक पु० दु-च्छापे सम्म० भावे क्तिप् तस्य उपतापाय
तन्निवृत्तये यत्नोति शक-व्यञ्च । सरानामगन्धद्रव्ये
विहाराद्यवकाशके च मेदि० ।

दुच्छन् पु० दुष्टः या प्रा० स० पु० । दुष्टकुक्षुरे “आरेवीधक
दुच्छुनाम्” यजु० १६१८ “दुष्टाश्च ते श्वानश्च तेषाम्” वेददी०

दुच्छून ति० दुष्ट उच्छूनः प्रा० स० पु० । दुष्टे उच्छूने ततः
भया० क्यङ् । दुच्छुनायते वाधते इत्यर्थः । “क्षिन्नाय
दुच्छुनायसे” ऋ० ७।१५।१ “दुच्छुनायसे वाधसे” भा० ।

दुडि स्त्री दुग्धि+उस्य डः । दुष्ट्याम् रायस्रकृष्टः ।